't Vagevenster 06

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Bestuur Heemkundevereniging Berchs-Heem:

Jan van der Burgt
voorzitter
Molenweg 44
5351 EV Berghem
tel. 04123 - 1183

Herman van de Camp
secretaris
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 04123 - 1327

Adrie Dollevoet
penningmeester
Spaanderstraat 7
5351 BA Berghem
tel. 04123 - 1428

Jo Hoeks-van Thiel
lid
Harenseweg 1a
5351 NG Berghem
tel. 04123 - 1868

Bert Akkermans
vice-voorzitter
St. Willibrordusstraat 15n
5351 ED Berghem
tel. 04123 - 2424

Rekeningnummer Rabobank:
1065 16 817
t.n.v. Heemkundevereniging
Berchs-Heem

Redactie 't Vagevenster:
Adrie Dollevoet
Peter Hoefnagels
Jo Hoeks-van Thiel

Uittikken en bewerken kopij:
Jacqueline Hoeks, Ronald van Hintum, Peter de Wekker

Eindredactie en vormgeving:
Bert Akkermans

Inleveren kopij 't Vagevenster:
St. Willibrordusstraat 15n,
5351 ED Berghem
tel. 04123 - 2424

Aanleveren kopij:
op floppy of diskette, zonder opmaak, dus rechttoe-rechtaan tikken, TXT-file of WP 5.0-5.1. Floppy's en diskettes worden na gebruik geretourneerd.
Ook bijgeleverde foto's, tekeningen, kopij of ander origineel materiaal.

Leden van Heemkundevereniging Berchs-Heem krijgen het verenigingsinformatie- en nieuwsblad, 't Vagevenster, gratis thuisbezorgd.

Losse nummers f. 6,-
exclusief verzendkosten,
aan te vragen bij de secretaris:
Herman van de Camp
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 04123 - 1327

't Vagevenster nummer 6, januari 1995

Inhoud

Broeder Chrysostomus 182
Herman van de Camp
Vader Chrysostomus (1939-1951) 186

Proost! 197
Jo Hoeks-van Thiel

Hendige klumpkes 201
De laatste klompenmakers in Berghem 204
Jan van der Wielen 204
Lambert van Hintum

Allemaal familie? 206
Jo Hoeks-van Thiel

Van de Redactie

Het eerste nummer van 't Vagevenster in 1995 ligt voor u. De redactie wenst leden en lezers een gezond en gelukkig nieuwjaar. Dat veel leden dit jaar weer tal van zaken zullen onderzoeken, bestuderen en publiceren.
Het vergemakkelijkt het regelmatige verschijnen van dit periodiek.
Herman van de Camp kwam een opmerkelijke Berghemnaar op het spoor; Petrus van Iperen ofwel broeder Chrysostomus. Deze was twaalf jaar generale overste van de Broeders van O.L. van Lourdes. Voor zijn grote verdiensten voor de orde werd hij in Nederland en België koninklijk onderscheiden.
Jo Hoeks-van Thiel bezocht het Rijksarchief in 's-Hertogenbosch. Zij ontdekte in de Bossche protocollen een akte die haar nieuwsgierig maakte. Hierin een mededeling over het betalen van 'cijns' in 'die gruyt' van Os, Heesch, Berchem, Nistelroy en Lithoyen. Zij kwam uit bij bier en het maken ervan. Proost!
Ook levert ze een bijdrage over het nut van bijnamen; familie Megens.
In bijna elk dorp zijn de klompenmakers verdwenen.
Lambert van Hintum belicht in 'hendige klumpkes' het oer-hollandse beroep van klompenmaker. Het vakmanschap en gereedschap.

Broeder Chrysostomus

BROEDER CHRYSOSTOMUS
Petrus Cornelus van Iperen

Van de velen uit Berghem die geroepen zijn als priester, broeder of zuster, is er één die bijzondere aandacht krijgt in dit artikel. Bij informatie over gegevens van broeder Chrysostomus via het provinciaal bestuur van de Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes te Dongen, wordt gezegd dat het gaat over één van de grote zonen uit Berghem. "Hij heeft een grote rol gespeeld in deze congregatie", aldus broeder J. Langeslag (archivaris) die hem zeer goed heeft gekend. Nu nog zijn er veel Berghemnaren die hem gekend hebben als broeder, maar ook als leraar. Reden te meer om nader kennis te maken met deze grote persoonlijkheid uit ons dorp, die grote invloed heeft gehad op de ontwikkelingen binnen de orde van de genoemde congregatie.

Petrus Cornelus van Iperen werd op 14 april 1890 in de Waterstraat A30 geboren. Hij was een zoon van Lambertus van Iperen en Petronella van den Heuvel. Zijn ouders waren van degelijke katholieke afkomst. Zij hadden in het Duurendseind een boerderijtje. Enkele jaren later verhuisde de familie naar de Heihoek (Hoessenboslaan, op dezelfde plek woont nu Gerrit Huibers). Piet van Iperen is daar opgegroeid en gaf al vroegtijdig te kennen naar het klooster te willen gaan.
Op 13-jarige leeftijd ging hij naar het juvenaat[1]) in Dongen.
In 1905 deed hij zijn intrede in het noviciaat te Oostakker (België) als postulant[2]). Op 25 augustus 1907 deed hij zijn professie en op 8 augustus 1913 zijn eeuwige gelofte.

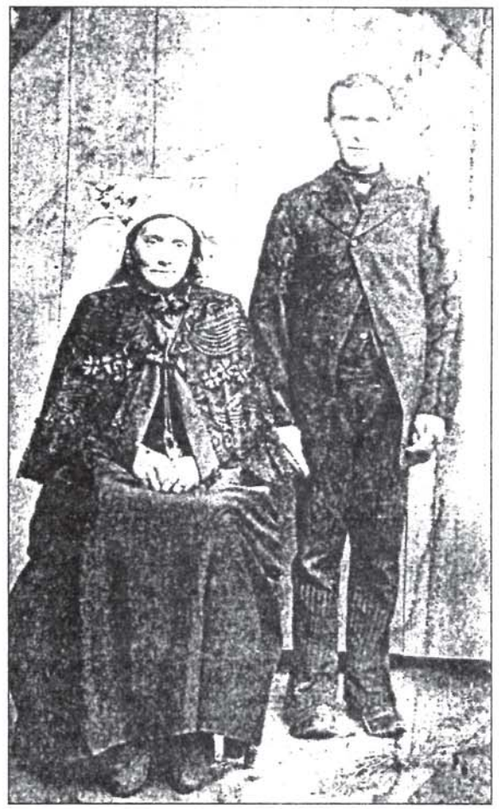

Ouders van broeder Chrysostomus.

Als jong onderwijzer was hij werkzaam te Rotterdam. Daarna volgde zijn benoeming als leraar aan de kweekschool te Dongen, op 1 maart 1920 en op 23 mei 1921 werd hij benoemd tot overste van het convent van het Gerardus Majellahuis.
Op 12 januari 1926 werd hij benoemd tot provinciaal overste van Nederland. In 1930 werd het 100-jarig bestaan van de congregatie gevierd. Bij die gelegenheid kreeg hij de onderscheiding Officier in de Orde van Oranje Nassau.
Op 18 augustus 1931 werd hij door het algemeen kapittel gekozen tot algemeen vicaris. Hij ging toen wonen in Oostakker (België).
In de editie van de Stad Oss d.d. 28 augustus 1931 stond het volgende: "Naar wij vernemen is onze oud-dorpsgenoot de Hoog Eerwaarde broeder provinciaal der Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes, in het leven P.C. van Iperen gekozen tot vicaris-generaal dier orde. Zijne Hoog Eerwaarde heeft zich gevestigd te Oostakker. De geachte moeder en familieleden proficiat bij deze schitterende promotie."

Op 18 augustus 1937 werd hij benoemd tot generale overste van de congregatie van de Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes te Oostakker. Voor een periode van 12 jaar. De langst toegestane termijn volgens het kerkelijk recht. Daarna werd hij overste van het St. Jozefweeshuis te Den Bosch en vanaf 1955 tot 1963 novicenmeester te Dongen.
Op 29 december 1963 werd hij gedecoreerd met de onderscheiding

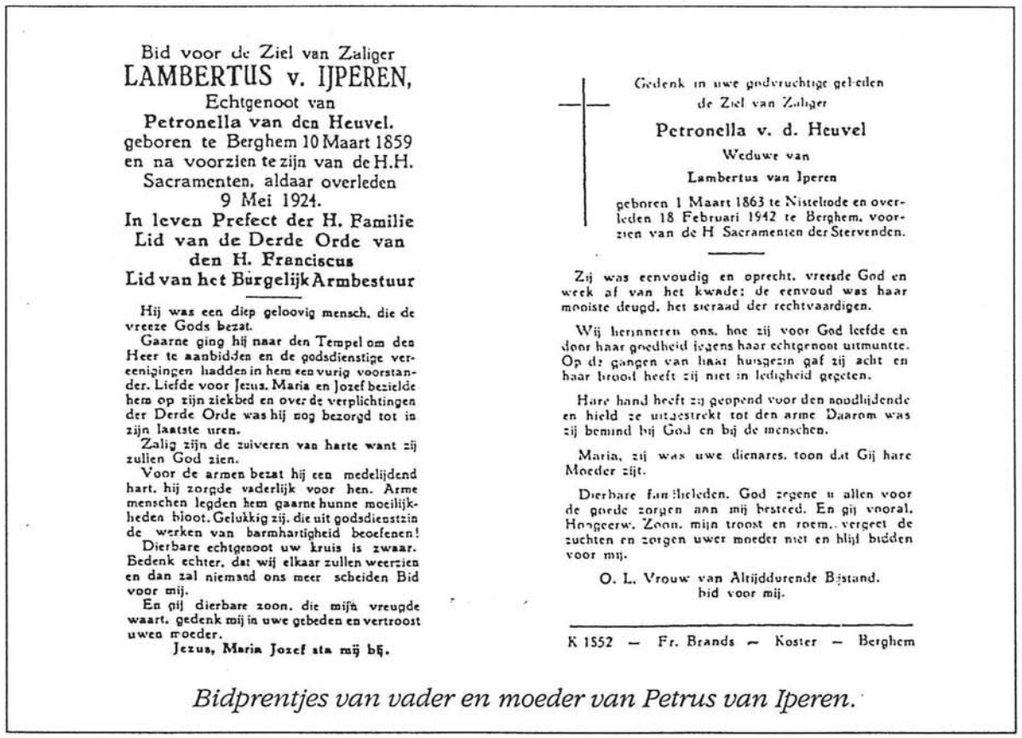

Bid voor de Ziel van Zaliger
LAMBERTUS v. IJPEREN,
Echtgenoot van
Petronella van den Heuvel.
geboren te Berghem 10 Maart 1859
en na voorzien te zijn van de H.H.
Sacramenten, aldaar overleden
9 Mei 1924.
In leven Prefect der H. Familie
Lid van de Derde Orde van
den H. Franciscus
Lid van het Burgelijk Armbestuur

Hij was een diep geloovig mensch, die de vreeze Gods bezat.
Gaarne ging hij naar den Tempel om den Heer te aanbidden en de godsdienstige vereenigingen hadden in hem een vurig voorstander. Liefde voor Jezus, Maria en Jozef bezielde hem op zijn ziekbed en over de verplichtingen der Derde Orde was hij nog bezorgd tot in zijn laatste uren.
Zalig zijn de zuiveren van harte want zij zullen God zien.
Voor de armen bezat hij een medelijdend hart, hij zorgde vaderlijk voor hen. Arme menschen legden hem gaarne hunne moeilijkheden bloot. Gelukkig zij, die uit godsdienstzin de werken van barmhartigheid beoefenen!
Dierbare echtgenoot uw kruis is zwaar. Bedenk echter, dat wij elkaar zullen weerzien en dan zal niemand ons meer scheiden Bid voor mij.
En gij dierbare zoon, die mijn vreugde waart, gedenk mij in uwe gebeden en vertroost uwen moeder.
Jezus, Maria Jozef sta mij bij.

Gedenk in uwe godvruchtige gebeden
de Ziel van Zaliger
Petronella v. d. Heuvel
Weduwe van
Lambertus van Iperen
geboren 1 Maart 1863 te Nisteltode en overleden 18 Februari 1942 te Berghem, voorzien van de H Sacramenten der Stervenden.

Zij was eenvoudig en oprecht, vreesde God en week af van het kwade; de eenvoud was haar mooiste deugd, het sieraad der rechtvaardigen.

Wij herinneren ons, hoe zij voor God leefde en door haar goedheid jegens haar echtgenoot uitmuntte. Op de gangen van haar huisgezin gaf zij acht en haar brood heeft zij niet in ledigheid gegeten.

Hare hand heeft zij geopend voor den noodlijdende en hield ze uitgestrekt tot den arme Daarom was zij bemind bij God en bij de menschen.

Maria, zij was uwe dienares, toon dat Gij hare Moeder zijt.

Dierbare familieleden, God zegene u allen voor de goede zorgen aan mij besteed. En gij vooral, Hoogeerw. Zoon, mijn troost en roem, vergeet de zuchten en zorgen uwer moeder niet en blijf bidden voor mij.

O. L. Vrouw van Altijddurende Bijstand,
bid voor mij.

K 1552 — Fr. Brands — Koster — Berghem

Bidprentjes van vader en moeder van Petrus van Iperen.

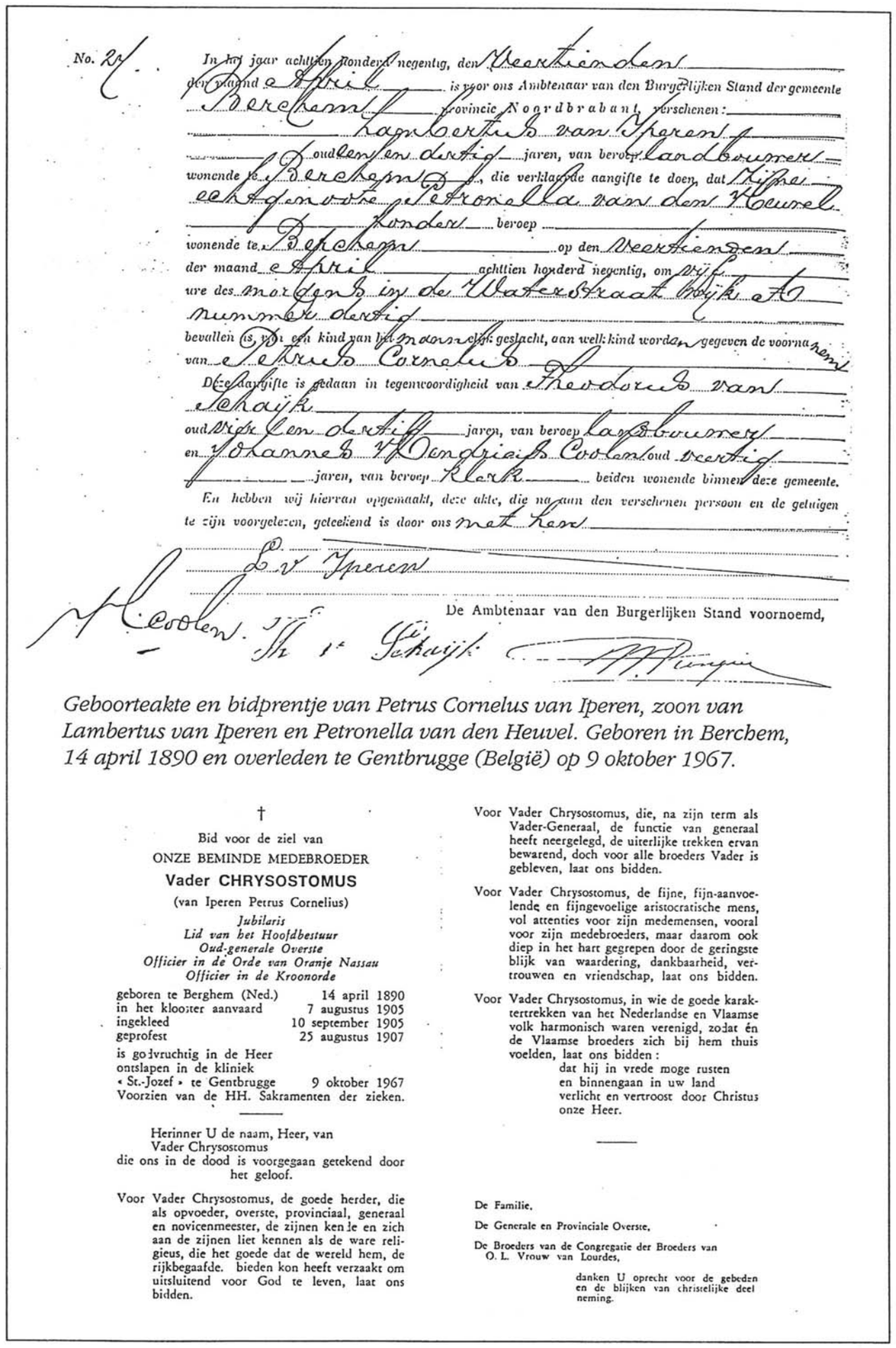

No. 21

In het jaar achttien honderd negentig, den Veertienden der maand April is voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente Berchem provincie Noordbrabant, verschenen: Lambertus van Iperen oud een en dertig jaren, van beroep landbouwer wonende te Berchem, die verklaarde aangifte te doen, dat Nijne echtgenote Petronella van den Heuvel zonder beroep wonende te Berchem op den Veertienden der maand April achttien honderd negentig, om vijf ure des morgens in de Waterstraat bij huis nummer dertig bevallen is van een kind van het mannelijk geslacht, aan welk kind werden gegeven de voornamen van Petrus Cornelus.

Deze aangifte is gedaan in tegenwoordigheid van Theodorus van Schaijk oud vier en dertig jaren, van beroep landbouwer en Johannes Hendricus Coolen oud veertig jaren, van beroep Klerk beiden wonende binnen deze gemeente.

En hebben wij hiervan opgemaakt, deze akte, die na aan den verschenen persoon en de getuigen te zijn voorgelezen, geteekend is door ons met hen

L. v. Iperen

De Ambtenaar van den Burgerlijken Stand voornoemd,

H. Coolen. Th. v. Schaijk. [illegible]

Geboorteakte en bidprentje van Petrus Cornelus van Iperen, zoon van Lambertus van Iperen en Petronella van den Heuvel. Geboren in Berchem, 14 april 1890 en overleden te Gentbrugge (België) op 9 oktober 1967.

†

Bid voor de ziel van

ONZE BEMINDE MEDEBROEDER

Vader CHRYSOSTOMUS

(van Iperen Petrus Cornelius)

Jubilaris
Lid van het Hoofdbestuur
Oud-generale Overste
Officier in de Orde van Oranje Nassau
Officier in de Kroonorde

geboren te Berghem (Ned.)	14 april 1890
in het klooster aanvaard	7 augustus 1905
ingekleed	10 september 1905
geprofest	25 augustus 1907
is godvruchtig in de Heer ontslapen in de kliniek « St.-Jozef » te Gentbrugge	9 oktober 1967

Voorzien van de HH. Sakramenten der zieken.

Herinner U de naam, Heer, van
Vader Chrysostomus
die ons in de dood is voorgegaan getekend door het geloof.

Voor Vader Chrysostomus, de goede herder, die als opvoeder, overste, provinciaal, generaal en novicenmeester, de zijnen kende en zich aan de zijnen liet kennen als de ware religieus, die het goede dat de wereld hem, de rijkbegaafde. bieden kon heeft verzaakt om uitsluitend voor God te leven, laat ons bidden.

Voor Vader Chrysostomus, die, na zijn term als Vader-Generaal, de functie van generaal heeft neergelegd, de uiterlijke trekken ervan bewarend, doch voor alle broeders Vader is gebleven, laat ons bidden.

Voor Vader Chrysostomus, de fijne, fijn-aanvoelende en fijngevoelige aristocratische mens, vol attenties voor zijn medemensen, vooral voor zijn medebroeders, maar daarom ook diep in het hart gegrepen door de geringste blijk van waardering, dankbaarheid, vertrouwen en vriendschap, laat ons bidden.

Voor Vader Chrysostomus, in wie de goede karaktertrekken van het Nederlandse en Vlaamse volk harmonisch waren verenigd, zodat én de Vlaamse broeders zich bij hem thuis voelden, laat ons bidden:

dat hij in vrede moge rusten
en binnengaan in uw land
verlicht en vertroost door Christus
onze Heer.

De Familie,

De Generale en Provinciale Overste,

De Broeders van de Congregatie der Broeders van O. L. Vrouw van Lourdes,

danken U oprecht voor de gebeden en de blijken van christelijke deelneming.

"Officier in de Kroonorde van Zijne Majesteit Koning Boudewijn de Eerste".
Voor deze decoratie waren velen genodigd, waarbij o.m. aanwezig waren burgemeester J.J. van den Akker en Martinus van Zummeren als afgevaardigden van zijn geboortedorp en familie.
Hij is op 9 oktober 1967 in Gentbrugge (België) in de St. Jozefkliniek overleden, in de leeftijd van 77 jaar, en in Oostakker begraven. Een citaat uit de afscheidsrede: "Onze zo geliefde Vader Chrysostomus is niet meer! Pas een maand geleden werd hem nog een grootse hulde gebracht naar aanleiding van zijn diamanten jubelfeest. Zijn levensloop is er een geweest van leidende functies, van grote verantwoordelijkheid, van zware beproevingen tijdens de oorlogsjaren.
Buiten deze hoge gaven bezat hij een gouden hart, met begrip voor de noden van anderen. Een stuk congregatie-geschiedenis wordt met hem afgesloten."
Tijdens de begrafenis waren uit Berghem aanwezig Martinus van Zummeren en zijn dochter Marietje, W. van Grunsven en diens vrouw Nicola van Grunsven-van der Putten.
De moeder van broeder Chrysostomus heeft vele jaren ingewoond bij familie, bij Van Zummeren, in de Laanderstraat (Burg. van Erpstraat 24). Petrus van Iperen (enig kind) verbleef in de oorlogsjaren in België en kreeg geen toestemming zijn moeder te bezoeken in Berghem. Zelfs bij haar begrafenis mocht hij niet aanwezig zijn.
Vermeldenswaard is dat hij de eerste aanzet heeft gegeven voor het stichten van een bibliotheek. De congregatie heeft er uit dankbaarheid zijn naam aan gegeven: 'Chrysostomus-bibliotheek'. In 1967 was de collectie uitgegroeid tot 20.000 boeken. Heel wat werken zijn van uitzonderlijke waarde.
Tot zijn grote verdiensten behoort het aanmoedigen tot studie, het kweken van zelfrespect, het verzorgen van een innerlijk religieus leven, dat het broeder-zijn op een hoger niveau moest brengen.

Moge voor deze grote zoon uit Berghem een ereplaats behouden blijven. Voor deze en volgende generaties zou, in ons dorp, een straat naar broeder Chrysostomus vernoemd, een mooie herinnering zijn.

Herman van de Camp

Met dank aan M. Neeterson-van Zummeren voor haar bijdrage aan dit artikel en het beschikbaar stellen van enkele foto's.

In het blad "Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes 1830-1980" heeft een artikel over Vader Chrysostomus gestaan. Met dank aan de Orde plaatsen we het onverkort op volgende pagina's.

Vader Chrysostomus (1939-1951)
"Hij leefde voor anderen"

"...Het zij me toegelaten speciaal te vermelden over onze nobele Vader Chrysostomus. Zijn eminente voorgangers hebben een grote plaats in de geschiedenis onzer congregatie. Maar hij is een topglans in de rij. Wie meer dan hij heeft haar doen winnen in aanzien bij God en de mensen? Hij heeft ons gedurende twaalf jaar veilig geleid in uiterst moeilijke omstandigheden, waaronder een vijfjarige oorlog, die de krachtproef van zijn buitengewoon sterke en wijze persoonlijkheid vergde. Zegevierend heeft hij met Gods genade, de congregatie er doorheen geleid..."
(uit de nieuwjaarsbrief van Vader Denijs: 19 januari 1952)

Petrus van Iperen op 8 augustus 1913, de dag van zijn 'eeuwige professie', hierna werd hij in zijn verdere leven 'Chrysostomus' genoemd; met de constitutie (leefregel) van de Congregatie.

Vader Chrysostomus was Nederlander. Zijn verkiezing tot algemene overste dankte hij mede aan het feit dat hij in de voorafgegane jaren in Oostakker de harten van de broeders won. Hij was voor de binnen- en buitenwereld een opvallende figuur met zijn helder scherp verstand, fijn bespraakt en met dat snuifje humor die elke kritiek van zijn kant zo licht verteerbaar maakte. Hij had iets aristocratisch over zich, wat zijn talrijke fijngevoelige attenties voor iedereen nog sympathieker deed overkomen. Als hij in zijn karakteristieke houding met één hand in de toogzak en ogen die flonkerden van voorpret het woord voerde, wist hij een hele zaal te boeien. Psychisch kon hij tegen een stootje. Dat was nodig, want de congregatie moest haar tol aan het oorlogsgeweld betalen, zowel in België als in Nederland en Nederlands-Indië.

Op de morgen van de 10de mei 1940 kregen alle dienstplichtigen in België via de radio van hun regering bevel zich naar hun kazernes te begeven. Uit Oostakker en uit andere huizen spoedden zich de dienstplichtige broeders-brancardiers naar de aangewezen plaatsen. Op 14 mei twee nieuwe jobstijdingen. Het hele complex in Oostakker moest ontruimd worden en als militair hospitaal ingericht. Tegelijkertijd volgde er een oproep over de radio dat alle jonge mannen tussen 17 en 35 jaar zich naar West-Vlaanderen moesten begeven om van daar uit naar Frankrijk te trekken. Zo raakten te midden van duizenden vluchtelingen en lotgenoten 150 broeders en novicen[3]) op drift. Sommigen liepen elke dag vele uren met pijnlijke blaren, hongerig en dorstig. Anderen hadden geluk met een 'camion' of een andere wagen mee te kunnen rijden. Het was een ongeordende vlucht. Hele groepen kwamen midden in het oorlogsgeweld terecht.
In Duinkerken bestookten Duitse vliegtuigen de vluchtelingenstroom en hun bommen zaaiden paniek en verderf. Sommige broeders bereikten met de stroom zelfs Zuid-Frankrijk. De meesten werden echter door de oprukkende Duitse legers ingehaald. Geleidelijk aan keerden de broeders weer terug naar hun klooster, uitgeput soms van de lange tocht. Maanden verstreken voordat de laatsten thuis waren. Negen broeders bleken de dood te hebben gevonden. Ze waren gesneuveld, door bommen gedood of gefusilleerd. In Vinkt (West-Vlaanderen) logeerden met een twintigtal burgers vier broeders bij de zusters. Toen de Duitse stoottroepen het dorp innamen, werd deze groep door hen als menselijk schild gebruikt. Scherpschutters van het Belgische leger vuurden onverwachts op de Duitsers. Woedend plaatsten dezen toen hun gevangenen tegen de muur en begonnen in het wilde weg te schieten. Bijna allen werden dodelijk getroffen. Onder de slachtoffers waren ook twee broeders uit een zelfde gezin, een tweeling. De twee andere broeders werden zwaar gekwetst.
En Vader Chrysostomus? Nog getuigen vele broeders: "Hij was een steun, vol attenties en fijngevoelig voor de teruggekeerden."
Een deel van de gebouwen in Oostakker bleef de hele oorlog door de Duitsers bezet. Het was hinderlijk, maar het werk ging voort. Maar in de nacht van 17 op 18 december 1940 trof Oostakker een nieuwe ramp. Een Duitse nachtwacht ontdekte een uitslaande brand in de linkervleugel van het generaal huis. Broeders, Duitsers en de Gentse brandweer kregen de brand pas na uren onder controle.
Eén van de problemen tijdens de oorlog was het nijpend voedseltekort. Het vullen van zo'n 700 monden heeft heel wat hoofdbrekens gekost. Toen in 1941 alles weer min of meer normaal was, kon Vader Chrysostomus zich gaan bezig houden met de voornaamste opdracht die hij van het kapittel gekregen had, een betere geestelijke vorming van de jonge broeders. Ze liepen in het grote huis in Oostakker verloren. In het Torenhuis kwam in 1941 een scholasticaat[4]): een instituut bedoeld voor de jong geprofeste broeders waar zij een aangepaste begeleiding ontvingen. De eerste prefect werd broeder Agnus. Een andere belangrijke gebeurtenis in 1941 was de inrichting van een studiehuis te Leuven. Daardoor kregen jonge broeders-studenten de gelegenheid een academische opleiding te volgen.
Ook in Nederland waren de oorlogsdagen vol van spanning en onzekerheid. Het St. Jozefhuis in Den Bosch liep door beschietingen zware schade op. In Rotterdam maakten de broeders het bombarde-

ment mee. De eerste bom viel in hun tuin. Tijdens het bombardement schuilden broeders en patiënten, angstig ineenkrimpend bij elke inslag, in de recreatiezaal. En het regende bommen op de machteloze stad. Duizenden en duizenden mensen trokken in paniek, gillend, biddend en vloekend de brandende stad uit. Een honderdtal vluchtelingen vonden in het sanatorium voorlopig onderdak. Broeder Constantius uit Den Haag wist later in de brandende stad te komen. Hij kon berichten dat de broeders ongedeerd waren. De St. Jansschool van de broeders brandde echter tot de grond toe af.

Toen de Duitsers in Heiloo enkele paviljoens opeisten, begon een exodus van broeders en patiënten. Later hadden de Duitsers het gehele complex nodig met uitzondering van de afdeling St. Paulus. De overige 250 patiënten en de 40 broeders trokken toen naar Voorburg in Vught. Het was mede dankzij de wijsheid van broeder-overste Simon dat alles, zelfs de voedselvoorziening, zonder grote moeilijkheden verliep.
Ook veel scholen werden in beslag genomen. Patronaten en fabrieken deden dienst als plaatsvervangend schoolgebouw. Het was behelpen maar het werk ging door! Zelfs belette de oorlog niet een uitbreiding van de liefdewerken. In 1941 werd de congregatie een nieuw soort liefdewerk aangeboden. Het was een werk geheel in de geest van de

Broeder Chrysostomus op bezoek bij zijn moeder en familie in de Laanderstraat. V.l.n.r.: Anna van der Putten-van Iperen, Janus van Iperen (zus en broer van Lambertus van Iperen), broeder Chrysostomus en zijn moeder Nel van Iperen-van den Heuvel. Zij deed tijdelijk het huishouden bij drie broers van Iperen vanwege het recente overlijden van Mieke van Iperen. De foto is genomen ongeveer op de plaats waar nu Burg. van Erpstraat 85 is.

stichter: het opvangen en verzorgen van verschoppelingen van de maatschappij. Het Labrehuis nam dakloze zwervers en landlopers op, jong en oud. Ze brachten een speciaal soort kameraden mee: vlooien en luizen. Eén van de broeders vergeleek het Labrehuis met een vlooientheater. In 1942 eisten de Duitsers het huis op. De broeders trokken daarop met een dertigtal zwervers naar een kleiner huis, elders in de stad.
De Duitsers hadden voor de religieuzen in het onderwijs nog een onaangename verrassing in petto: vanaf 1941 kregen ze nog maar 60% van hun vroegere salaris. En in 1942 weigerde Den Haag elke subsidie aan de kweekschool in Dongen. De onderdrukking maakte het gewone leven moeilijk en zwaar. Gelukkig kreeg Vader Chrysostomus van de Duitsers tot drie keer toe verlof naar Nederland te gaan. De broeders ondervonden hoe bezorgd hij meeleefde. Hij reisde alle huizen af, bemoedigend en opwekkend tot volharding en vertrouwen.

Het kapittel van 1939 had de algemene overste opgedragen in Congo en Nederlands-Indië een Centrale Missie Overste aan te stellen. Broeder Rigobertus werd C.M.O. in Nederlands-Indië en broeder Phocas in Congo. Het was een gelukkige keuze, zeker wat het tijdstip betrof. Tijdens de oorlog droegen zij de verantwoordelijkheid.
In zijn boekje "Achter Paggar en Prikkeldraad" vertelt broeder Bernardo Heyen over de oorlogsbelevenissen van de broeders op Java onder de nieuwe orde van het Japanse schrikbewind. Al spoedig bleek dat de Japanners een niet verborgen vijandschap voor de blanken koesterden. Van september 1943 tot september 1945 verbleven de ruim 30 broeders met andere blanken in een kamp. Slecht was de voeding, slecht de huisvesting, zeer slecht de behandeling. Elke dag opnieuw was een strijd om lijfsbehoud. Naast het ontwijken van de slagen van de Japanners had de obsessie van het eten ieder in zijn greep. Vooral in het kamp Tjmahi met zijn 10.000 gevangenen was het een ware hel. De dysenterie eiste veel slachtoffers. De broeders liepen als de anderen in een kort gescheurd broekje rond. Hoogstens herkende men hen aan hun mentaliteit, een geest van saamhorigheid en dienstbaarheid.
Na het vallen van de tweede atoombom capituleerde Japan. Maar de geïnterneerden moesten voorlopig in de kampen blijven. Rampokkers en fanatieke Indonesische Nationalisten die de blanken haatten, vormden een voortdurende bedreiging.
Toen de broeders eindelijk vrij kwamen bleken de huizen van Buitenzorg, Sukabumi en Rawa Seneng vernield of hadden zware schade geleden. De broeders op Bangka hebben het waarschijnlijk nog slechter gehad. "Het was een buitenwerelds bestaan in die kampen", schrijft een broeder later. Naast de Japanners waren de luizen en de honger de ergste vijanden. Zeven broeders hebben het kamp niet

Het Provinciaal Bestuur te Dongen. V.l.n.r.: broeder Jos. Hermanus M., 1e assistent; broeder Mardonius M., econoom; Zeer Eerwaarde broeder Chrysostomus M., provinciaal; broeder Franciscus M., novicenmeester; broeder Fraternus M., 2e assistent.

overleefd. Ze zijn van uitputting gestorven. Tijdens de oorlog hebben twee inheemse broeders, broeder Mattheus op Java en broeder Angelus op Bangka het werk voortgezet. Ze zijn trouw aan de congregatie gebleven. In stilte hebben ze doorgewerkt. Voor hen een eresaluut! De verzwakte en soms uitgemergelde broeders-missionarissen kwamen na de bevrijding geleidelijk naar Nederland. Eén van hen haalde het vaderland niet en kreeg op het stoomschip 'Oranje'een zeemans-begrafenis. De anderen vonden nieuwe kracht bij familie en medebroeders. Ook hier viel op hoe attent Vader Chrysostomus was. De broeders in Congo hebben weinig last van de oorlog gehad. Wel begon de vermoeidheid, ze konden niet op verlof komen, haar tol te eisen. Via het Rode Kruis of het Vaticaan kon een enkele keer een bericht gestuurd worden.

De bevrijding was een feest, al zat er af en toe een bijsmaak aan. De broeders in België konden het eerst van hun vrijheid genieten. De geallieerde legers rukten op tot de grote rivieren, zodat de broeders van de Noordbrabantse huizen ook de vlag konden uitsteken.
Het huis in Venlo lag lange tijd in de frontlinie en werd praktisch geheel vernield. Eén broeder vond de dood!
Oostakker haalde de Engelsen met groot enthousiasme binnen. Het was een reusachtig verbroederingsfeest. Maar toen de Engelsen het gehele complex opeisten als militair hospitaal, was de vreugde zo groot

niet meer. Om het onderwijs toch doorgang te doen vinden, nam het bestuur andermaal noodmaatregelen. De normaalschool kreeg gastvrij onderdak bij de zusters van Oostakker-dorp. De vakschool en de humaniora[5]) zaten overal verspreid onder meer bij de zusters van O.L.V. Visitatie in St. Amandsberg. De grote zorg van de algemene overste ging in die dagen uit naar de broeders in het nog niet-bevrijde Nederland. De hongerwinter en de Duitse represailles tegen elke vorm van verzet dreigden de bevolking fataal te worden. De broeders in Rotterdam, Delft en Den Haag maakten een kwade tijd door. Eindelijk kwam de grote bevrijdingsdag: 5 mei! Het was onvergetelijk. De huizen in België en Zuid-Nederland stuurden pakketten met uit eigen mond gespaarde artikelen: voedsel, chocola en shag. Het besef broeders van elkaar te zijn kreeg een nieuwe impuls.

Toen de toestand langzaam aan weer wat normaal was, kwam eind december het algemeen kapittel bij elkaar... Niemand verwonderde er zich over dat Vader Chrysostomus als algemene overste herkozen werd. Hij, die zo moedig de broeders bij elkaar had weten te houden, kreeg nu de gelegenheid voort te bouwen aan de innerlijke en uiterlijke bloei van de congregatie. Door de oorlog had de groei stilgestaan. Het aantal novicen en juvenisten was gedaald. Daar moest iets aan gedaan worden.
Het kapittel had ook al begrepen dat de geestelijke boog niet altijd gespannen kon staan. Een gezonde ontspanning was nodig voor de broeders. Jonge en soms oudere broeders wilden wel eens voetballen. Het kapittel gaf verlof eens in de week in lange broek en donker shirt te voetballen. Zwemmen achtten de meesten voorlopig nog te gevaarlijk. In 1949 werd het toegestaan, zij het wat aarzelend. Vader Chrysostomus hield tijdens het kapittel de tegenstanders van de sport voor: "Wat het voetbalspel aangaat, zie ik liever dat de toog niet gedragen wordt, juist uit eerbied voor de toog. Voetballen en zwemmen hebben met de deugd op zich niets te maken."
Na de oorlog vroeg het jeugdwerk speciale aandacht. Een paar broeders stelden daar een rapport over op. Ze wezen op de dringende noodzaak ervan, waaraan de congregatie zich niet onttrekken mocht. Broeders in België wijdden zich o.a. aan Chiro-jeugd en K.S.A. terwijl de Nederlandse confraters[6]) zich met de verkennerij bezig hielden.

Na de oorlog bleek dat overal weer broeders nodig waren. Vele verzoeken om broeders kwamen in Oostakker en Dongen binnen. Uit Luik kwam zo'n verzoek: De 'Assistance publique' vroeg broeders voor een 'sanatorium pour maladies mentales'. Enthousiast ging de Belgische provincie hier op in. Eindelijk kon dit liefdewerk ook in België worden aangepakt.

Op Java heerste na de oorlog, voorzichtig uitgedrukt, een zeer onrustige toestand. Benden plunderende en stelende kinderen maakten de straten van Djakarta onveilig. Het waren wezen of in de steek gelaten kinderen. Wilden de broeders daar iets voor doen? was de vraag. Drie broeders deden er iets aan: In Lentung Agung stichtten ze Desa Putera, een jongensdorp voor vermagerde en verwaarloosde zwervertjes van 6 tot 18 jaar. Binnen het jaar waren het er 500! Ze kregen onderdak, voedsel, kleding en leerden werken. Eén van de broeders die in Desa Putera heeft gewerkt, was afkomstig uit Berghem, broeder Rudolf van der Heijden. Hij was een zoon van Cornelus van der Heijden en Anna Maria van Uden. Hij is geboren op 31 oktober 1916 in de Heihoek (Hoessenboslaan), waar nu zijn broer Jo woont. Schuin tegenover het huis van familie Van Iperen. Hij heeft meer dan 45 jaar gewerkt aan het verplegen en verzorgen van de lijdende medemens op Bangka en later op Desa Putera, een project voor verwaarloosde kinderen.
In Oost-Congo (Katanga) vroegen de Witte Paters om broeders. De voorwaarden en mogelijkheden waren gunstig. Drie broeders trokken erheen. Zo begon een vestiging aan het Tanganjikameer in Albertville, het tegenwoordige Kalemie. Een middelbare school was het hardste nodig. Albertville groeide uit tot een nieuw missiecentrum: een middelbare school, een vakschool en een internaat.

Ernstig heeft de congregatie-overheid erover gedacht om wegens de onrustige politieke toestand in Europa het recruterings- en werkterrein gedeeltelijk buiten Europa te zoeken. Mogelijkheden waren er genoeg. Uit Venezuela, Chili, Trinidad, India en Pakistan kwamen dringende smeekbeden om broeders. Voorlopig kwam er niets van, bij gebrek aan voldoende mankracht. Wel werden de vooroorlogse contacten met Curaçao hersteld. Twee broeders gingen op verkenning: broeder Amantius, de reizende ambassadeur en broeder Perpeet. In 1949 aanvaardden ze een Gouvernementsgesticht (het G.O.G.) voor gestrafte jongens van 12 tot 21 jaar. In de jaren 50 nam de congregatie nog vijf scholen van de fraters van Tilburg over. Als derde liefdewerk nog een tehuis voor oude mannen: het Richardushuis. Duidelijk bleek dat de dynamiek en de mobiliteit door de oorlog niet geleden hadden.
De psychiatrische inrichting in Heiloo zat opgescheept met een groep zeer jonge patiënten, eigenlijk meer moeilijk opvoedbare jongens, soms ten dele gestoord. Die hoorden daar niet thuis. Gelukkig werd in 1949 in Heemstede een voorlopig onderdak gevonden. Later verhuisden jongens en broeders naar Doorn: het observatiehuis 'Beukenrode'.
De pastoor van het toen zwak-sociale Waterkwartier in Nijmegen wilde graag broeders voor zijn moeilijke school. Dit was een lastig liefdewerk, reden te meer om het te aanvaarden.
Veel burgemeesters of pastoors wilden met een vak- of ambachtsschool

beginnen. Ze kwamen in Oostakker en Dongen aankloppen. Vanuit Bergeijk, Heerhugowaard, Oudenaarde, Cuijk... Het antwoord was: Tot onze spijt!
De Apostolisch Prefect op Bangka had dringend verplegers nodig voor een T.B.C.-sanatorium en een polykliniek. Hij kreeg twee broeders. De Paters-Capucijnen smeekten om een broeder, nodig om de middelbare school voor de Bataks op het eiland Samosir in het Tobameer te beginnen. In primitieve omstandigheden startten twee broeders. Er was geen waterleiding en geen elektrisch licht. Maar pionieren heeft nu eenmaal iets aantrekkelijks. Nederland kreeg in 1947 een apart scholasticaat. Ook in Heiloo liepen – evenals in Oostakker lange tijd het geval was – de jonge broeders wat verloren in het grote instituut met zijn circa 120 religieuzen. Broeder Symphronius kreeg als prefect de leiding over 25 scholastieken. In Dongen leefden de jonge broeders-studenten in het kweekschoolconvent samen met de broeders-leraren. Geen ideale situatie. Er kwam een scholasticaat met als prefect broeder Clarentius.

Nieuwe tijden brengen nieuwe zeden en gewoonten. De jonge mensen van voor de oorlog waren anders dan de na-oorlogse jeugd. Leuzen als meer vrijheid en eigen verantwoordelijkheid maakten de opleiding in de noviciaten en scholasticaten veel moeilijker. Steeds minder ook boden zich postulanten rechtstreeks 'uit de wereld' aan.

Op 29 december 1963 werd broeder Chrysostomus onderscheiden, Officier in de Kroonorde van Zijne Majesteit Koning Boudewijn de Eerste. Uit Berghem waren bij deze plechtigheid aanwezig: burgemeester J. van den Akker (vierde van rechts) en Martinus van Zummeren (geheel rechts).

Nu de vele koloniën onafhankelijk werden, was het goed inlandse broeders te vormen. In Lentung Agung op Java en in Boudewijnstad in Congo kwamen noviciaten. De eerste Congolese postulant deed in 1947 zijn noviciaat nog in Oostakker: broeder Etienne Modeste Nkodi.
In 1945 stelde het algemeen kapittel een actieplan op om de recruteringsgeest onder de broeders te stimuleren. Op eigen scholen werd propaganda gemaakt voor het broederleven. Broeders-recruteurs in België en Nederland trokken er op uit. Daar was broeder Fidelis, de groot-recruteur. Bruisend van energie en met een vurige liefde voor de congregatie reisde hij rond. Met één probleem zat hij. De juvenisten woonden in het St. Gerardus Majellahuis. Dit huis raakte steeds meer overbevolkt. Hij ging op zoek naar een nieuw juvenaat. De keuze viel op Mariaoord in Vught. Het aantal juvenisten groeide daar tot 125!

Vader Chrysostomus drong bij elk schrijven aan de broeders op mentaliteitsverandering aan. Al in zijn eerste nieuwjaarsbrief van 1940 schreef hij: "...Ik wil niet beweren dat wij ophielden braven menschen te zijn, maar we zakken af, tot vrijgezellen, die braaf en rustig samenleven; wij hebben gebrek aan vurige Godsliefde, die ons offers leert brengen met durf en blij gezicht. Wij missen de idealen, die ons leven volmaken en bezielend werken op die met ons verkeren..." In zijn laatste nieuwjaarsbrief van 29 januari 1951 luidde het: "...Een materialistische geest overheerst de wereld. De drukkende tijdsomstandigheden, door de dreiging van een nieuwe oorlog gewekt, de angst voor het communistische gevaar, bracht de christenheid van het Westen niet tot bezinning".
De 75-jarige sterfdag van de stichter bood in 1947 de gelegenheid om nieuwe inspiratie op te doen door zich te bezinnen op de spiritualiteit van Glorieux juist in deze tijd. Om het leven van de stichter onder de broeders en andere geïnteresseerden bekend te maken, schreef de bekeerde protestantse theoloog Lammertse twee boeken in romanvorm. Voor de broeders: "Hij was een vader der armen", voor anderen om hen bekend te maken met de congregatie: "Aan de zelfkant van het leven". Verschillende kranten besteedden in dat jaar aandacht aan "De Don Bosco van het Noorden".

In 1946 reisde Vader Chrysostomus naar Congo en in 1950 bezocht hij Indonesia. De broeders daar zagen na de oorlog verlangend naar zijn komst uit. In Indonesia waren heel wat problemen op te lossen. De toekomst was onzeker. Eerst was er de bevrijding geweest, die geen echte vrijheid bracht. De 'Merdeka' van Sukarno was een andere vrijheid dan die van de Nederlanders. In 1949 had de Nederlandse regering, gedwongen, de republiek Indonesia de onafhankelijkheid gegeven.

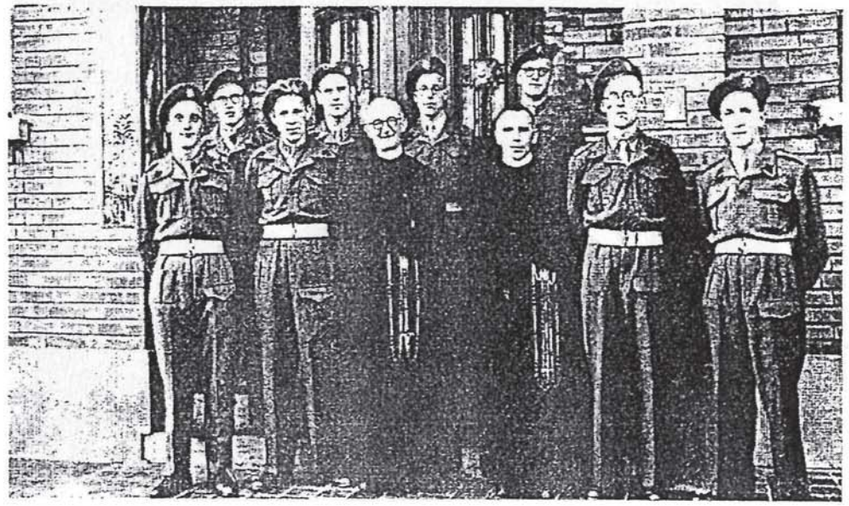

Een groep broeders-cibisten op bezoek in Oostakker.
De broeders deden dienst als brancardiers.
Onderste rij derde van links broeder Chrysostomus.

De Nederlandse broeders kwamen voor een moeilijke keuze te staan. De voertaal op de scholen werd Bahasa Indonesia. Voor sommigen was dat een grote handicap. Om in de school werkzaam te blijven moest een aantal broeders het Indonesisch staatsburgerschap aanvragen. In deze benarde situatie waren de broeders dubbel blij met de komst van de algemene overste.
En hoe stond het in Congo? In Kisantu en Lemfu waren er problemen met de bisschop. Broeder Agnus, de provinciale overste, die twee jaar later op visitatie kwam, stelde het zo: "De bisschop gebruikt de broeders als knechtjes". Ook broeder René, de grote bouwer, was diep teleurgesteld. In zijn dagboek, waarin hij al zijn bouwwerken genoteerd had, stond als slot de bittere constatering: "Uit dankbaarheid – afgedankt". Door Vader Chrysostomus werden ze bemoedigd en gesterkt.
Over het algemeen wisten de broeders van de verschillende huizen te weinig van elkaar en van elkaars werk af. In Oostakker startten daarom een paar broeders met een 'Congregatie Kronijk'. De redactie vroeg de broeders het wel en wee van hun huis te beschrijven. Het contact-blaadje kreeg later de naam van 'De Schakel'.
In 1942 begonnen een paar broeders in Dongen met een gestencild blaadje 'Congregatienieuws', kortaf CN gedoopt. Na de oorlog kreeg het een deftiger kleedje.
1951! Een belangrijk jaar. De periode van 12 jaar Chrysostomus-bewind was om. Als een goed stuurman had hij de congregatie geleid. De

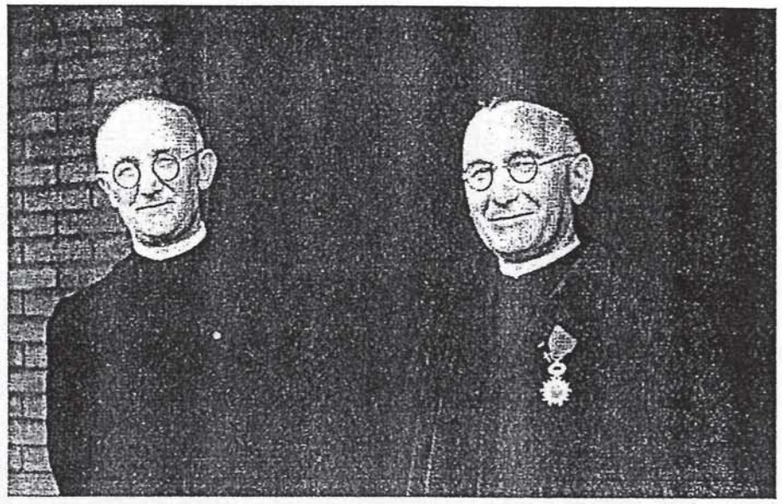

Links Vader Chrysostomus, "hij leefde voor anderen"; rechts zijn opvolger, Vader Dr. Denijs.

oorlog en het herstel daarna hadden veel van hem gevraagd. Zeker was dat de eenheid en saamhorigheid tussen de broeders gegroeid was. Als een soort testament gaf hij ze het volgende levensprogramma mee:
- Eén in dezelfde Jezus
- Eén in eenzelfde Moeder van God
- Eén in dezelfde congregatie
- Eén in eenzelfde Vader Stichter
- Eén in eenzelfde opvoedings- en verplegingstaak
- Zo zullen we sterk staan, man naast man in gelid
- Sterk als een leger
- En dan zullen de vruchten heerlijk zijn.

Hij kon volgens het kerkelijk recht niet meer herkozen worden. De keuze van het algemeen kapittel viel op broeder Denijs. Vader Chrysostomus ging als overste naar het St. Jozefhuis in Den Bosch. In 1955 werd hij novicenmeester in Dongen. Hier ging een hartewens in vervulling: jonge mensen begeleiden op weg naar hun roeping. Later kon hij nog schrijven aan een oud-novice: "Een slaaf van dagorde en voorschriften dienen we niet te zijn of te worden, maar trouw aan het gegeven woord is een eis voor ieder karaktervolle mens..."

---

[1]) juvenaat = onderwijsinrichting voor aspiranten van een kloosterorde
[2]) postulant = persoon die in enige geestelijke orde wil worden opgenomen
[3]) novice = persoon die een proefjaar in een klooster doorbrengt
[4]) scholasticaat = groot seminarie, tweede deel der opleiding
[5]) humaniora = middelbare school voor klassieke taal- en letterkunde
[6]) confrater = ambtgenoot

PROOST!

Jo Hoeks-van Thiel

In de Bossche protocollen vond ik de volgende mededeling:

Omstreeks 1395 belooft Marcelis die Gruyter, zoon van wijle Henrick Vysscher van Os, aan Jan Willem van Meyelsfoort een cijns van 25 oude schilden te betalen op Kerstmis uit 1/4 deel in die gruyt van Os, Heesch, Berchem, Nistelroy en Lithoyen.

Navraag hier en daar wat dan wel het beroep van de Gruyter zou zijn leverde niet veel meer op dan: kruidenier of grootgrutter, al dan niet met tien procent korting. Dus doken we maar in de boeken. Volgens Verdam's middel-nederlandsch handwoordenboek is gruit of gruyt 'eene stof voor het brouwen van bier gebruikt', maar ook is gruit het zgn. 'recht van de gruit', en een gruyter de persoon belast met de levering van de gruyt en de menging ervan. Dit alles deed onze dorst naar meer kennis van zaken groeien, en we leerden het volgende:
Voor zover bekend waren de Babyloniërs de eersten die bier wisten te brouwen. Tot nauwelijks drie eeuwen geleden was bier, naast mede en melk of daarvan afgeleide produkten, de volksdrank bij uitnemendheid. Bier was zo geliefd omdat water te ongezond (want vervuild) was, en wijn te duur voor de gewone man. Het werd door de vrouwen thuis gebrouwen. Dat behoorde tot haar huistaak net zoals het eten koken en het brood bakken.
Pas rond 800 na Christus, ten tijde van Karel de Grote, gingen mannen bier brouwen als ambacht. Er bestond ook een brouwersgilde met een eigen patroonheilige: St. Martinus. In die tijd was bier dikwijls aanleiding tot felle tegenstellingen tussen de adel en de steden i.v.m. het recht op heffen van accijns op grondstoffen (gruitrecht) of op het bier zelf. Na de dood van Karel de Grote verschaften de landsheren zich bronnen van inkomsten die overeenkomen met onze indirecte belastingen. Wat de brouwerij betreft vonden ze die in het gruitrecht: iedereen mocht vrij bier brouwen mits de benodigde gruit werd betrokken van de landsheer of diens gemachtigde, beambte of pachter.

Hoe wordt nu bier gemaakt?
Een doorgesneden gerstekorrel geeft een meellichaam te zien, waaraan verbonden een minuscuul, licht geel en groen kiempje gelegen is. Wordt de gerst bevochtigd, dan komt dit kiempje tot leven. Het zendt stoffen uit die het meellichaam binnentrekken en het meel langzaam veranderen in suiker en suikerachtige stoffen, terwijl er ook een beetje eiwit oplosbaar wordt gemaakt. Deze stoffen trekken naar het kiempje, dat nu begint te groeien. De brouwer maakt van deze ontwikkeling gebruik. Hij laat de gerst kiemen door die eerst een paar dagen onder water te weken en daarna ongeveer een week te laten ontkiemen.

Deze ontkieming mag echter niet te ver gaan. Het is hem te doen om het oplossen van het meel; het groeien van de kiem beschouwt hij als een noodzakelijk kwaad. De gekiemde gerst gaat vervolgens naar een drooginstallatie, een 'eest' waar de werking van de oplossende bestanddelen van de kiem wordt stopgezet. Deze gekiemde en 'geëeste' gerst, 'mout' genaamd, kan onbeperkt bewaard blijven. Vervolgens wordt hij gemalen en met warm water tot een beslag gemaakt. Na een of twee uur is er een zoet moutbeslag, dat wordt afgefiltreerd. Het aldus verkregen moutextract heet 'wort'. Dit gaat nu de bierkelder in en wordt gekookt met een mengsel van kruiden dat vroeger de 'gruit' heette en toen hoofdzakelijk uit gagel bestond. Gagel is een struikje dat alleen voorkomt op voedselarme, wat zurige moerasgronden. De landsheer was eigenaar van alle land dat niet als weide, akker of bouwgrond in andere handen was gekomen, dus de gagel werd op zijn grond geplukt. Het gruit werd aan het brouwsel toegevoegd ter verbetering van de smaak en de houdbaarheid van het bier, maar ook om de gisting van het brouwsel te bevorderen. Gagel heeft een eigenaardige, wrang-kruidachtige smaak.
De onopgeloste achtergebleven stof, de 'bierdraf' of 'bostel' wordt als veevoer gebruikt. Het wort, dat op zichzelf geheel smakeloos is, wordt met de gruit vermengd en in de bierketel gekookt. Daarna wordt het afgekoeld en, met gist vermengd, in de gistkuip gedaan. Er ontstaat nu

Bierbrouwerij uit de zeventiende eeuw. De vrouw brengt gemalen mout, dit wordt met warm water in de beslag- of roerkuip gestort. Het moutextract wordt onder de kuip afgetapt en in een vierkante bierketel gestookt met hop.

een dikke schuimlaag, het 'gijl', vandaar ook de naam 'gijlkuip'. Het gisten duurt een week tot tien dagen, waarna de gist naar de bodem zakt. We hebben nu het jongbier, dat nog een paar maanden wordt opgeslagen in de zogeheten 'legerkelders', alwaar het bij een zeer lage temperatuur aan helderheid en smakelijkheid wint, en door de nog aanwezige gistcelletjes ontstaat het koolzuur. De vloeistof wordt nog een keer gefiltreerd en is dan klaar om gedronken te worden.
Dit is de ondergistingsmethode die nu al honderd jaar in Nederland wordt toegepast. De bovengistingsmethode, die nog in Engeland wordt toegepast, is een proces dat veel vlugger verloopt en waarbij het bier al na een paar dagen na het begin van de gisting kan worden verkocht.
Tussen 1300 en 1400 was het bierverbruik 400 liter per hoofd per jaar. Na 1700 nam het bierverbruik snel af, om in de 19de en 20ste eeuw weer te stijgen. Een van de belangrijkste oorzaken van het grote bierverbruik was wel dat men niet veel anders kon drinken. Er waren ook toen al weinig beken met helder stromend water in ons land, terwijl het water dat er wel was, werd verontreinigd en besmet bij gebrek aan hygiënische maatregelen. Bovendien was het grotendeels brak en gewoonlijk erg koud. Melk werd er in de Middeleeuwen maar weinig gedronken; pas in de zeventiende eeuw begon karnemelk als drank enige ingang te vinden. Wijn werd alleen in de zuidelijke landen van Europa gedronken door de gewone man. Koffie en thee kregen pas betekenis in de zeventiende eeuw. De imker maakte van honing en water mede maar dit produkt speelde geen rol van betekenis.
Door dit alles was bier de volksdrank geworden die zowel 's morgens, 's middags als 's avonds werd gedronken. Het had het grote voordeel dat het brouwsel gekookt was, zodat de bacteriën gedood waren. Het was niet zo brak als het meeste water en ook de goedkoopste soorten hadden altijd nog meer smaak dan het water uit putten en regenbakken. De burgerij at veel spek en varkensvlees met gepeperde sauzen, hetgeen de nodige dorst veroorzaakte, en de vele armen aten hoofdzakelijk haverbrij, rapen, bonen en haring. Ook dat liet zich goed wegspoelen met bier.
Ook de kinderen kregen voor de dorst bier te drinken, zij het dan licht bier, het zgn. 'scharrebier', dat veelal vrij van belasting was. Bier was, ook voor de jeugd, zo'n algemeen bekend begrip, dat het op school grif werd gebruikt, in de rekenles bijvoorbeeld, want het sloot immers aan bij de praktijk van het leven van alle dag en vergde van de leerlingen geen verbeeldingskracht. Anno 1615 verscheen in Haarlem, de 3de druk van "Arithmetica oft Rekenkonst, verchiert met vele schoone Exempelen" van Jacques van der Schuere. Hierin vinden we de volgende opgave: "Zoo 3 drinkers in 12 uren drinken 96 potten Biers, hoe veel drinkers zullen dan in 29 uren drinken 1334 potten?" Nee, de jeugd had het vroeger niet makkelijk. Probeer maar eens op je

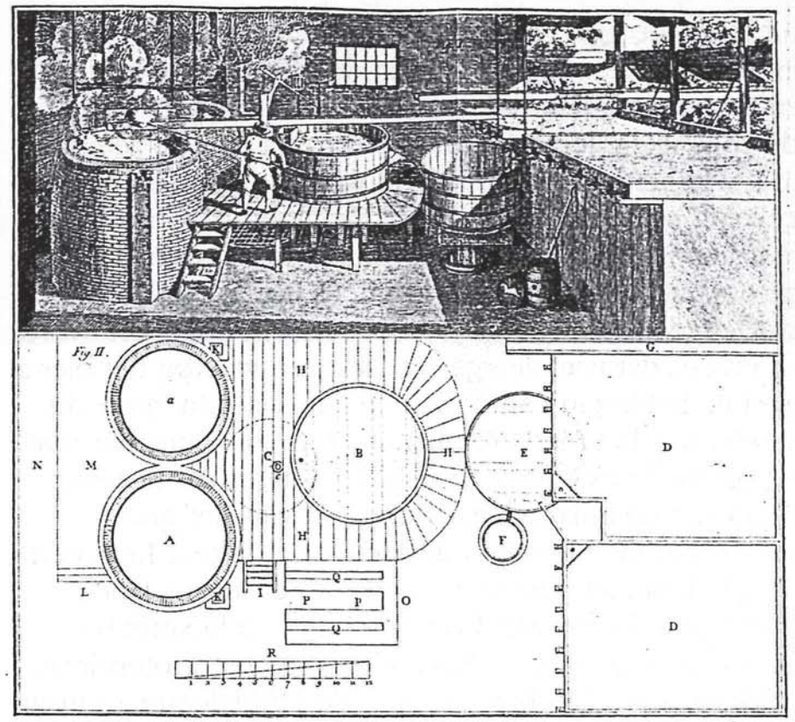

Schematische voorstelling van het brouwproces. Uit: 'Volledige beschrijving van alle konsten, ambachten, handwerken, enz.' *In kuip* B *wordt het buiten de brouwerij gemalen mout beslagen met warm water. Dit is bereid in kuip* A. *Uit* B *wordt vervolgens het moutextract afgetapt dat in* C *komt, van waaruit het met een pomp in bierketel* A *komt. Hier wordt het met de hop gekookt, daarna wordt het met een grote pollepel (de jager) in een goot geschept, die de vloeistof naar de koelbak* D *voert. De brouwer op de tekening is hiermee bezig. Wanneer de vloeistof tot kamertemperatuur is afgekoeld komt het in de gijlkuip* E, *nu wordt de gist toegevoegd. Het moet zo een paar dagen gisten, daarna wordt het in* F *getapt en dan in biervaten gedaan. Na enige dagen wordt het vat bijgevuld, de spon gesloten en is het bier verkoopbaar.*

leitje de volgende som uit te rekenen: "Een Brau-kuyp, houdende 200 Tonnen, is vol 6 guldens Bier, ende men schept daer uyt 50 Tonnen Biers ende voltze weder met Water, dan schept men daer uyt noch eens 50 Tonnen ende voltze met Water, hoeveel is dan yder Tonne waerd van de laatste gemengde Bier?"
Succes!
Als laatst volgt hier nog een oud bierrecept:

> *Om gruyt ende gruytbier te maken, neemt tegen eenen pot een coren bakelaar (laurierbes), ende also veel Appoys (eppe), ende wat haueren doppen, ende twee zaykens van Gaghel, ende maeckt dit Bier alleen van gersten Moute, ende set dit dan met Ghiste.'*
>
> *Uit 'Boecxken van cokerijen' (Brussel, ca. 1510).*

Geraadpleegde documentatie:
Het bier en zijn brouwers door A. Hallema en Ir. J.A. Emmens.
De Middeleeuwse Brouwerij en de gruit door G. Doorman.

HENDIGE KLUMPKES

Lambert van Hintum

De klomp, zoals wij hem nu kennen, is meer dan 500 jaar oud. Historieschrijvers hebben weinig oog gehad voor het voorwerp 'klomp', er is weinig over geschreven. Toch is er het een en ander over de klomp en de makers te vertellen. We kunnen ons eerst de vraag stellen: "Door welke mensen werden er klompen gedragen?".
In het algemeen kunnen we antwoorden: door financieel minder draagkrachtigen, mensen die ruw, nat en smerig werk moesten verrichten.
Het hout van maar enkele boomsoorten kwam voor de klompenmakerij in aanmerking. Populierehout werd het meest gebruikt en gewaardeerd, gevolgd door de wilg. Wilgehout was echter duurder. Slechts in bijzondere gevallen gebruikte de klompenmaker andere houtsoorten, b.v. kastanje- of dennehout. De populier kan al na 15 jaar één kubieke meter hout opleveren. Dit presteert geen enkele boomsoort in ons klimaat.
Uit één kubieke meter hout kon een klompenmaker 50 paar klompen halen. Meestal ging de klompenmaker er zelf op uit om de bomen te selecteren en aan te kopen. Ook het rooien deed hij zelf, een enkele keer liet hij het over aan een bomenrooier. Het vervoer van de bomen naar huis geschiedde met de zgn. mallejan, een zeer sterke as op hoge wielen waar de boomstam door middel van kettingen onder werd gehangen.

De klomp krijgt vorm

Bij het afkorten (afzagen) rustte de stam meestal op een ander dik stuk hout dat er dwars onder werd gestoken. Waar voldoende ruimte was rolde men de stam tegen de zgn. bokken of paarden op.
Lag de stam op de goede werkhoogte dan stak men een paal in de aanwezige gaten om terugrollen te voorkomen.
Men gebruikte een trekzaag deze werd door twee personen bediend. De afgezaagde

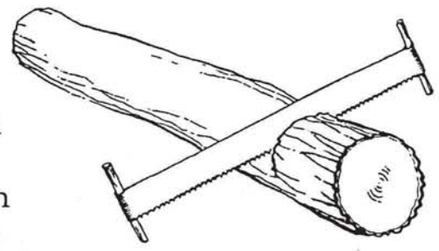

met een trekzaag werd een 'bol' afgezaagd

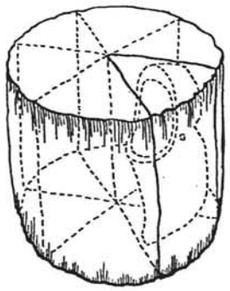

uit elk part haalde men een klomp

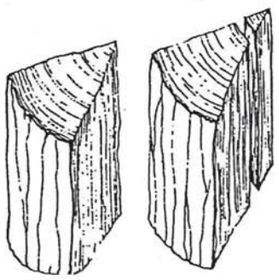

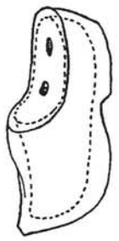

voorboor

najager

slagguts of dopbeitel

uitboren van de voetholte

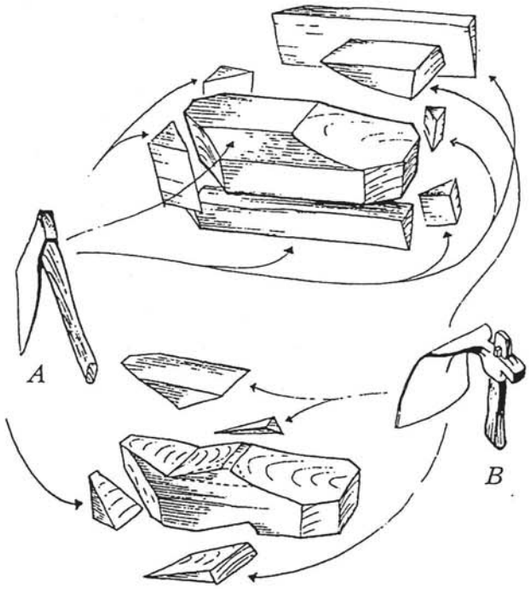

met kapbeitel (A), dissel (B) en paalmes (C) kreeg de klomp, met een paar goedgemikte slagen zijn ruwe vorm

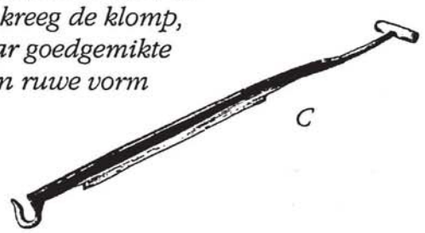

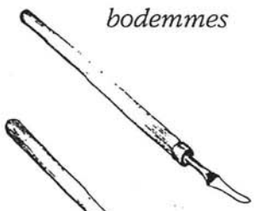

bodemmes

hakhaak

krul(mes)

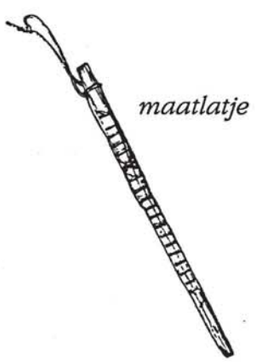

maatlatje

schijven werden 'bollen' genoemd; zij hadden de lengte van de klomp die er uit gemaakt moest worden.
Op het cirkelvormig zaagvlak mat de klompenmaker met duim en wijsvinger de gunstigste verdeling van de bol af en kraste er met de kloofbeitel enkele diagonalen in. Met een flinke houten hamer werd een wig in het hout gedreven, het spleet dan in de lengte.
De klompenmaker koos twee stukken uit van ongeveer dezelfde grootte, hier maakte hij een paar klompen van. Met een bijl met kort handvat, de zgn. dissel, hakte hij uit het stuk hout de ruwe vorm van de klomp. Met ongeveer tien goedgerichte slagen was de klomp al te herkennen. Sommige klompenmakers gebruikten ook een kapbijl, dit was een bijl met een breed blad dat ten opzichte van de steel enigszins scheef aan het huis van de bijl was gesmeed.
Op de snijpaal of het snijpaard werd d.m.v. het paalmes de klomp in het gewenste model gesneden. In het snijpaard zat een kram en aan het paalmes een haak. De klompenmaker kon met zijn linkerhand de klomp vasthouden en met zijn rechterhand flink kracht zetten. Links en rechts werden steeds vergeleken omdat ze precies elkanders spiegelbeeld moesten worden.
Als het vergelijken goed was uitgevallen kwam het uitboren. In de werkbank werden de klompen d.m.v. een spie vastgezet, daarna werd er begonnen met uithollen. De boren hadden de vorm van een smalle lepel en waren vlijmscherp. Voor de diverse handelingen waren er verschillende boren: voorboor, halvenboor, drielingenboor, hielboor en grofboor. Anderen gebruikten slaggutsen of dopbeitels.
De diepte van de opening werd gecontroleerd door met een maatlatje de volle lengte van de klomp te meten. Daarna de binnenkant van de klomp. Men zag dan aan het verschil hoe de dikte van het hout was.
Het bodemmes was nodig om de richels die de boor in het hout naliet weg te snijden. De hakhaak diende om de opstaande kanten van de hiel glad te snijden. De bodem van de hak werd afgewerkt met het krulmes. De afwerking van de buitenzijde gebeurde met een vlijmscherp paalmes.
De kap werd dan afgewerkt, de zool werd naar de neuspunt toe verder opgeteerd waardoor de klomp bij het lopen goed 'overging'.
Met de omslagboor werd aan de binnenzijde van iedere klomp een gaatje geboord, hier ging het touwtje door. Hierna werden de klompen gedroogd. De klompen werden opgehangen en de wind deed de rest. Het drogen mocht niet te vlug gebeuren om scheuren te voorkomen.

Meer wetenswaardigheden
Het ijzeren gereedschap werd door de plaatselijke smid gemaakt, en door de klompenmaker zelf ontworpen en uitgetest. Het houten gereedschap maakte hij ook meestal zelf.

Een klompenmaker had vijf hoofdmaten:
- Mansklompen (10,5 - 11,5 duimen, in de holte gemeten);
- Vrouwenklompen (9,5 - 10);
- Drielingen (8,25 - 9,25);
- Halve klompen (6 - 8);
- Dopjes (5 - 6).

De klompen werden vervoerd in een rits van 13 paar klompen.
Het klompenmaken was vroeger een zwaar beroep en het werd slecht beloond. Gemiddeld werd er gewerkt van half zeven 's morgens tot zeven uur 's avonds.
Een goed gebruik was 104 paar klompen te laten leveren en er maar 100 te betalen. Men verdiende ongeveer zeven gulden in de week en als er een zoon meehielp een paar gulden meer. De werkomstandigheden waren ook niet al te goed, de werkplaats was niet veel meer dan een hok van maar twee meter hoog en drie à vier meter lang en breed. Dikwijls was de werkplaats en het woongedeelte een geheel.
Er ontstonden ook veel gezegden over de klomp.
Als iemand snel kwaad werd: "Een klomp scheurt licht" of als er iets slecht uit zag: "Dat lijkt wel met de klomp gestreken". "Hij loopt met een klomp en een slof", betekende er beroerd aan toe zijn. In St. Hubert werd een lied gezongen over inwoners uit Mill: "De Millsche boeren zijn zo lomp, die lopen de vrôlie de schulp van de klomp".

De laatste klompenmakers in Berghem

Ons mooie Berghem was vroeger ook gezegend met klompenmakers. Op de Molenweg waren verschillende klompenmakerijen gehuisvest. Op nr. 18 Toon Theunisse (vader van Harrie), hij was ook doodgraver. De bok van Toon stond tegen het raam, want goed licht was belangrijk. Knillis Hoeks met zijn zoon, Piet, en daar tegenover Kobus van der Wielen met zoon Jan. Gert Ceelen was klompenmaker op de Osseweg, waar nu de zaak van Flower Romantics is. In het Duurendseind maakten Toon van den Heuvel met zoon Bertus klompen in de Stationsstraat, zij woonden voor de spoorwegovergang en op de Deursenseweg oefende Leen Bokmans het vak uit (ongeveer waar nu het huis van Bart Gerrits staat).

Jan van der Wielen

Jan van der Wielen (* 13-8-1888 + 17-1-1960) kocht vaak de canadassen op de Gement, Koos van Hintum (87) kan zich nog herinneren dat hij de spanen van de bomen met de hondekar naar Janus den Haas op de Gement moest brengen en ook dat zijn hondekar een keer is verbrijzeld door een vallende boom. Hond en voerman hadden wonderwel niets. Koos ging met de hondekar vol klompen van Kobus en Jan van der

Jan van der Wielen

Wielen naar café van Donzel in Oss, daar werden de klompen door voerlui uit Lith meegenomen, zo werden ze weer verder verhandeld en uitgevent.
Jan van der Wielen maakte in Berghem tot in de tweede wereldoorlog nog klompen. Canadese militairen namen vaak een klomp, in een kleinere vorm, als souvenir mee naar huis. Jan had daar niet altijd tijd voor. Hij boerde er ook nog bij, om aan de kost te komen voor zijn gezin: zeven meisjes en vijf jongens. Voor zijn kinderen maakte hij wel eens klompen uit de dikkere wortels van de boom, deze klompen waren lichter en taaier. Voor het huis van Jan stonden ook canadassen, die waren door de Duitsers gevorderd, toch waaide er wel eens eentje 'per ongeluk' tussenuit.
Vaak werden de populieren door Jan Megens uit het Duurendseind (Stationsstraat, nu hondenkennel) met de mallejan gebracht.
De snijpaal, houwpost, werd gemaakt van het onderste deel van de boom, dit was taaier.
Jan van der Wielen maakte tot 1945 klompen, daarna kwam er helemaal de klad in, klompen werden op grote schaal met behulp van machines geproduceerd. In Berghem kwam men al in de jaren dertig met machinaal vervaardigde klompen venten. De klompen werden voor 50 cent per paar verkocht.
Het is dan ook geen wonder dat het mooie vak van klompenmaken al snel niet meer voorkwam. De klompenmaker, een oer-hollands beroep, vakmanschap dat jammer genoeg, bijna overal, is verdwenen.

Geraadpleegde bronnen:
Oud Brabants dorpsleven, Bernhard van Dam
Klompen hun makers en hun dragers, H. Noorlander
Leve het oude ambacht, Hans Bouma

ALLEMAAL FAMILIE?

Jo Hoeks-van Thiel

Iets over het nut van bijnamen in Berghem

Wat hebben *Dorrus van Rullefkes, Adriaan de Mulder, Dort van Mie Sause, Wim van Dorte, Mrie Hartjes, Janus van Lentjes, Has de Lange, Aai van Netjes, Mies van Has van Iperen* en *Pietje van Lennas* met elkaar te maken? Wel, behalve dat ze allemaal in Berghem wonen heten ze allemaal Megens.
Er zijn nog veel meer Megensen in Berghem maar daar zullen we het niet over hebben. Die hebben namelijk geen bijnaam dus zijn ze voor dit artikel niet ter zake doende. Ook is het niet de bedoeling om hier een uitgebreide stamboom te plaatsen.
Ik wil alleen de relatie tussen bovengenoemde personen belichten en er worden derhalve alleen die mensen genoemd die werkelijk van belang zijn en alle verdere familieleden zijn weggelaten.

De oudste Megens wordt geboren in 1705. Dit is Leendert Meegens, deze trouwt met Petronella Boyen. Ze krijgen o.a. 2 zoons waarvan nog steeds nakomelingen in Berghem rondlopen.

Hier volgt Schema I

Leendert Meegens x 1732 Petronella Boyen

- Roelof * 1746 x ± 1774 Anneke Brants
  - Hendrikus * 1778 x ± 1815 Maria Boeijen
    - Leonardus * 1832 x 1861 Annemie van den Hoogen
      - Roelof * 1864 x 1893 Johanna Maria van Boxtel
        - Theodorus Megens * 1908 (*Dorrus van Rullefkes*)
- Jan * 1750
  - x 1ste ± 1773 Uke Brants
    - Willem * 1779 x Joanna Droomers
      - Jan * 1806 x 1840 Agnes Snoeks
        - Isodorus * 1852 x Catriena Hol
          - Antoon * 1895 x 1925 Antonia van den Hoogen
            - Adriaan Megens * 1931 (*Adriaan de Mulder*)
  - x 2de ± 1793 Maria van Schaijk
    - Isodorus * 1794 x 2de ± 1833 Johanna van Erp
      - zie Schema II

Adriaan Megens

De eerste twee kolommen spreken voor zichzelf. De derde vraagt enige uitleg.

Schema II

Isodorus Megens * 1794 x 2de Johanna van Erp

- Roelof * 1834 x 1866 Mie Gijsbers (*Mie Sause*)
  - Nel Megens * 1869 x Driek Megens
    - zie Schema III
  - Roelof Megens * 1874 x Antonia van Berkel
    - Wim Megens (*Wim van Dorte*)
  - Theodorus Megens * 1872 (*Dort van Mieje*) x Maria Broers zonder nakomelingen; hier wordt *Wim van Dorte* (zie hiernaast) grootgebracht
- Johannes Wilhelmus * 1847 x 1877 Hanneke Hartjes zonder nakomelingen
  - Hanneke x 2de keer Johannes Megens uit Macharen
    - Maria Megens (*Mrie Hartjes*)

Wim Megens

Maria Megens

Van een heel andere familie zijn de volgende Megensen. Andries Megens x Johanna Wittenberg komen uit Herpen.

Schema III

Andries Megens x (te Herpen) Johanna Wittenberg

- Francis * 1861 x 1892 Helena Dappers
  - Johannes Megens * 1893 (*Has de Lange*) x Dorke van Dalen
    - Jan Megens (*Jentje van Has de Lange*)
  - Adrianus Megens * 1898 (*Janus van Lentjes*) x Netje van Hees
    - Adriaan Megens (*Aai van Netjes*)
- Mont * 1865 x 1886 Beth Bokmans
  - Has Megens (Has van Iperen genoemd, naar 2de man van Beth) x Mie den Brok
    - Mies Megens (*Mies van Has van Iperen*)
- Driek * 1868 x 1ste 1890 Nel Megens (zie Schema II)
  - Roelof * 1892 x Helena den Brok
    - Petrus Megens (*Pietje van Lennas*)

Mies Megens

Adriaan Megens

Ledenlijst
per 1 januari 1995

Jan van Aalst	Burg. van Erpstraat 37a	5351 AS	Berghem	04123 - 3264
Bert Akkermans	St. Willibrordusstraat 15 n	5351 ED	Berghem	04123 - 2424
Thea Arts	Dr. Baptiststraat 1	5351 EX	Berghem	04123 - 1259
G.W.J. Beker-van Rodijnen	Burg. van Erpstraat 14a	5351 AW	Berghem	04123 - 2683
Eduard van den Bergh	Grotestraat 40	5371 BZ	Ravenstein	08867 - 1108
Rini van Berkel	Achterschaijkstraat 4	5351 NB	Berghem	04123 - 2322
Perry Beukers-van Deutekom	Jeker 2	5751 TT	Deurne	04930 - 15528
Anny Bimbergen	Dr. Poelsstraat 1	5351 GA	Berghem	04123 - 1450
Henk Bimbergen	Vossenbosstraat 26	5351 AJ	Berghem	04123 - 2204
Jan Bimbergen	Maanstraat 18	5351 GW	Berghem	
Lee Bimbergen	Parlevlietstraat 4	5351 BK	Berghem	04123 - 2552
Frans Boeijen	Den Dries 3	5351 DZ	Berghem	04123 - 1251
Henk Boeijen	Veldstraat 36	5351 BH	Berghem	04123 - 1496
Henk Boeijen	Korstestraat 1	5351 NL	Berghem	04123 - 1820
Jan Boeijen	Burg. van Erpstraat 60	5351 AX	Berghem	04123 - 1213
Willie Boeijen	Laanderhof 60	5351 CP	Berghem	04123 - 2426
Jan Bon	Dr. Ariënsstraat 42	5351 GE	Berghem	04123 - 1131
Streekarchief Brabant-Noordoost	Raadhuislaan 13	5341 GL	Oss	04120 - 60296
Leo Brands	Dr. Ariënsstraat 50	5351 GE	Berghem	04123 - 1856
Jos Broekstreeg	Marsstraat 14	5351 GZ	Berghem	04123 - 2403
Jo van den Broek-Bimbergen	Zevenbergseweg 42 a	5351 PJ	Berghem	04123 - 1722
Ans den Brok	St. Willibrordusstraat 21	5351 ED	Berghem	04123 - 1214
Bert den Brok	St. Willibrordusstraat 21	5351 ED	Berghem	04123 - 1214
Koos den Brok	Hoessenboslaan 6	5351 PC	Berghem	04123 - 2156
Wim den Brok	Hert. Hendrik I straat 12	5341 RC	Oss	04120 - 25394
Jos Brukx	Marsstraat 11	5351 GZ	Berghem	04123 - 2131
Ans van der Burgt	Kerkstraat 26	5351 EA	Berghem	04123 - 1300
Eric van der Burgt	Molenweg 6	5351 EV	Berghem	04123 - 2225
Jan van der Burgt	Molenweg 44	5351 EV	Berghem	04123 - 1183
Jos van der Burgt	Molenweg 44	5351 EV	Berghem	04123 - 1183
Herman van de Camp	Burg. van Erpstraat 61	5351 AS	Berghem	04123 - 1327
Marietje van de Camp	Burg. van Erpstraat 61	5351 AS	Berghem	04123 - 1327
Jan van de Coolwijk	Nelissenstraat 13	5351 BR	Berghem	04123 - 2489
Joke van Dijke-Boeijen	Dr. Ariënsstraat 28	5351 GD	Berghem	04123 - 2303
Adrie Dollevoet	Spaanderstraat 7	5351 BA	Berghem	04123 - 1428
Agnes van Erp	St. Willibrordusstraat 6	5351 EH	Berghem	04123 - 1314
Cor van Erp	Hoessenboslaan 40	5351 PD	Berghem	04123 - 2450
Jan van Erp	Burg. van Erpstraat 32	5351 AW	Berghem	04123 - 2921
Diny Eysermans	Halve Morgenstraat 1	5351 NT	Berghem	04123 - 3303
Gerry van Gaal	Laanderhof 79	5351 CR	Berghem	04123 - 2564
Antoon van Genugten	Julianastraat 37	5351 AL	Berghem	04123 - 1215
Harry Geurts van Kessel	Hoefstal 1	5374 AL	Schaijk	08866 - 2635
Wim van Gool	Willandstraat 6	5351 PK	Berghem	04123 - 1415
Riny Gremmen	Zevenbergseweg 31	5351 PG	Berghem	04123 - 2141
Geert Grosfeld	Laanderhof 13	5351 CM	Berghem	04123 - 1553
Mientje van Grunsven	Adelaar 11	5348 EG	Oss	04120 - 22920
Bert van der Heijden	Lindestraat 10	5366 CK	Megen	04122 - 3146
Jan van der Heijden	Kruilier 22	5374 KM	Schaijk	08866 - 1536
Mien van der Heijden	Laanderhof 72	5351 CR	Berghem	04123 - 1311
Toon van der Heijden	Laanderhof 72	5351 CR	Berghem	04123 - 1311
Cor van den Heuvel	Toxopeusstraat 6	5351 BV	Berghem	04123 - 1135
Lambert van den Heuvel	S. van Zwanenberglaan 6	5384 BW	Heesch	04125 - 1867
Ria van den Heuvel	Waatselaarstraat 3	5351 NP	Berghem	04123 - 1579
Riny van den Heuvel	Waatselaarstraat 3	5351 NP	Berghem	04123 - 1579
Sjaak van den Heuvel	Waterstraat 7 a	5351 NK	Berghem	04123 - 1435

Lambert van Hintum	Clausstraat 5	5351 CJ	Berghem	04125 - 2515
Peter Hoefnagels	Talmastraat 11	5344 GB	Oss	04120 - 47024
Gerard Hoeks	Joeri Gagarinstraat 21	5351 HA	Berghem	04123 - 1844
Hein Hoeks	Parlevlietstraat 6	5351 BK	Berghem	04123 - 1610
Jo Hoeks	Harenseweg 1 a	5351 NG	Berghem	04123 - 1868
Johan Hoeks	Harenseweg 1 a	5351 NG	Berghem	04123 - 1868
Leo Hoeks	Wolvepad 24	5351 CX	Berghem	04123 - 2653
Willy Hoeks	Broersstraat 22	5351 CR	Berghem	04123 - 2179
Wilma Hunze-Sijnen	Laanderhof 105	5351 CS	Berghem	04123 - 1284
Corry van Iperen	Waterstraat 8	5351 NK	Berghem	04123 - 1833
Henk Janssen	Mgr. Bekkersstraat 23	5351 GK	Berghem	04123 - 1677
Bert Kouwenberg	Molenweg 104	5351 EW	Berghem	04123 - 2298
Wim van Lanen	Toxopeusstraat 14	5351 BV	Berghem	04123 - 2978
Gerrit Laurensen	Prof. Oudstraat 2	5344 JR	Oss	
Jan van Leest	Wilhelminasingel 42	5351 CC	Berghem	04123 - 1565
Riek van Lith	Burg. van Erpstraat 72	5351 AZ	Berghem	04123 - 1535
Henk Luijerink	Burg. van Erpstraat 66	5351 AX	Berghem	04123 - 1338
Wout Manders	N. Armstrongstraat 21	5351 GM	Berghem	04123 - 2700
Adriaan Megens	Veldstraat 35	5351 BE	Berghem	04123 - 1959
Adriaan Megens	Burg. van Erpstraat 36 a	5351 AW	Berghem	04123 - 1396
Mattie Megens	Waterstraat 4 a	5351 NK	Berghem	04123 - 1739
Mies Megens	Veldstraat 49	5351 BE	Berghem	04123 - 1700
Riek Megens	Burg. van Erpstraat 36 a	5351 AW	Berghem	04123 - 1396
Willy Megens	Past. van Teteringstraat 5	5351 EN	Berghem	04123 - 1226
Louis de Meij	Laanderhof 90	5351 CR	Berghem	04123 - 1992
Frida Minten-van der Burgt	Bosschebaan 2	5384 MG	Heesch	04125 - 1618
Molenveldschool	Wilhelminasingel 78	5351 CC	Berghem	04123 - 1256
Marietje Neeterson-van Zummeren	Beatrixstraat 18	5351 EC	Berghem	04123 - 2676
Jan Noordeloos	Toxopeusstraat 8	5351 BV	Berghem	04123 - 1519
Henny van Oorsouw	Dr. Poelstraat 4	5351 GA	Berghem	04123 - 1591
Leo van Oorsouw	Sportstraat 8	5351 BZ	Berghem	04123 - 1803
Harry van Orsouw	Molenweg 33	5351 ES	Berghem	04123 - 1105
W. van Poppelen	Ketsheuvel 55	5231 PS	Den Bosch	073 - 410634
Gem. Mus. J. Cunen P. Spanjaard	Molenstraat 65	5341 GC	Oss	04120 - 29328
Frans van Rodijnen	Veldstraat 12	5351 BH	Berghem	04123 - 2546
Mieke Ronhaar	Dr. Baptiststraat 22	5366 BB	Megen	04122 - 2299
Cees van Schaijk	Broekstraat 13	5351 NC	Berghem	04123 - 1238
Gerrit van Schaijk	Wolvepad 8	5351 CX	Berghem	04123 - 2535
Jan van Schaijk	Stationshoek 2	5373 NW	Herpen	08867 - 1371
Lambert van Schaijk	Burg. van Erpstraat 80	5351 AZ	Berghem	04123 - 1326
Mark van Schaijk	Middenweg 2	5368 AG	Haren	
Toos Schuurmans	Het Koolzaad 8	5384 XR	Heesch	04125 - 2716
W. Strik	Titus Brandsmalaan 22	5342 ES	Oss	04120 - 36659
A.M. van Thiel	Sibeliuspark 332	5343 MB	Oss	04120 - 44038
Gerard Ulijn	Kapelstraat 6	5366 BL	Megen	04122 - 2570
Theo van de Veerdonk	Zeis 11	5351 RZ	Berghem	04123 - 1891
Driek van Veghel	Sportstraat 4	5351 BZ	Berghem	04123 - 1619
M. van Veghel-Bross	Oude Kerkstraat 29	5341 HH	Oss	04120 - 23748
Tiny Verboord	Waterstraat 3 a	5351 NK	Berghem	04123 - 1334
Henk Verhagen	Heistraat 10	5351 PP	Berghem	04123 - 1248
Ida Verhagen	Spaanderstraat 1 a	5351 BA	Berghem	04123 - 1401
Betsie Vossenberg	Nelissenstraat 9	5351 BR	Berghem	04123 - 2506
Willie van de Wiel	Zevenbergseweg 11	5351 PE	Berghem	04123 - 1318
Riet van der Wielen	Clausstraat 6	5351 CJ	Berghem	04123 - 1620
Rein Zonnenberg	Wingerd 7	5374 AN	Schaijk	08866 - 2039
Hans van Zummeren	Roëllstraat 23	5344 GE	Oss	04120 - 34075

Gegevens juist? Wijzigingen en aanvullingen doorgeven aan Herman van de Camp, 04123 - 1327.